

A2

Zákaz obrazu otce

Daniel Goetsch

č. 50/08 – divadelní kritika
rubrika beletrie

vytisknout | odeslat e-mailem

Letos pobýval v České republice na rezidenčním pobytu (financovaném nadací Pro Helvetia) v rámci evropské sítě literárních domů Halma švýcarský spisovatel Daniel Goetsch. Uvádíme ukázkou z jeho zatím poslední knihy Ben Kader.

Než jsem opustil pracovnu, objevil jsem v regálu malou khmérskou sošku, o níž se opíraly dvě fotografie; ležely přes sebe. Na přední byla k mému údivu žena z Ain Sefry, přesně tak, jak jsem ji viděl. Ta druhá fotografie, zakrytá, zobrazovala matku a dva prcky v plavkách na terase, v popředí nafukovací bazén, plastický koš, gumový krokodýl: malá šťastná rodinka, za což se přimlouval i šibalský smích obou prcků. K tomu se nehodil napjatý výraz matky, mladé, pohledné ženy, černé vlasy svázané, plavky na stranách střiženy tak, že zaoblená stehna vynikala stejně jako celé tělo, odvracela se od svých synů, jako by se chtěla ukázat ze své nejlepší stránky, ne jako matka, nýbrž jako úchvatná žena, jejíž přání nejsou splněna, jejíž končetiny jsou ohebné a která může kdykoli vyskočit, zatímco vedle pózuje oba prckové rameno na rameni ve svých až k pupíku vytažených plavkách, a jak stojí, vypadá to, že se jejich paže za zády určitě dotýkají. Zda se naše paže opravdu dotýkaly, jsem už nevěděl a obrázek ve mně nevyvolal žádné vzpomínky. Při důkladnějším pohledu jsem objevil otce. Ve skle balkonových dveří se schematicky zrcadlil, zrovna se chystal nás vyfotit, horní část těla měl přehnaně předkloněnou, oba lokty ohnuté, což jen dokazovalo, jak byl nezkušený. Nikdy nefotil. Pravděpodobně byla toto jediná fotografie, kterou kdy pořídil, pravděpodobně tušil, že bude později vyhnán do svého vlastního bytu, a tak udělal v moudré předtuše toto jedno foto, aby ho jednou postavil do poličky.

Zamkl jsem za sebou dveře od bytu. S pytlek odpadků v jedné, s obálkou ve druhé ruce jsem sešel ze schodů. Ptal jsem se, proč otec takto nežil vlastně vždy. Proč si s tím nevystačil? Naprosto oduševnělé bytí, ústraní ve cti. Proč zakládal rodinu, proč kolem sebe nashromáždil lidi, s nimiž nevěděl, co si počít? Otcův život se mi vnucoval jako koule, byla přirozeně do sebe uzavřena a rozpadala se do dvou hemisfér: buď se nacházel na katedře orientalistiky, nebo seděl v křesle a ze sluchátek poslouchal Mahlerovy symfonie. Hudba vyplňovala jeho volný čas, katedra život. Vždycky byla řeč o katedře: táta je na katedře, táta musí zítra brzy ráno na katedru, na katedře je hodně práce, na katedře jsou rozpory, katedra je světově proslulá, v novinách se píše něco o katedře, to je pan Buchmann z katedry, to je paní Müllerová-Merdaciová z katedry, to je telefonní číslo katedry, když budeš hodný, vezmu tě na katedru. Ať na katedře nebo v křesle, byl nedosažitelný. Potřeboval nás, jeho nejbližší, nejvyšší jako kulisu, aby svůj všední den vyšperkoval něčím živoucím. Jiní si proto pořídili akvárium nebo pokojové květiny, on rodinu. Občas, když se probral ze svého zahloubání v křesle, sluchátka ještě nasazená, upřeně a překvapeně se na nás koukal: co tu tihle dělají?

—

Zatímco jsem se vnitřně připravoval na budoucnost, jež mi slibovala dítě a místo na univerzitě, přišel zmíněný dopis z ministerstva. V něm bylo zhruba napsáno, že jsem jako expert žádaný v Alžírsku, stát potřebuje lidi s mými vědomostmi a zkušenostmi, moje služby budou velice oceněny. Podtext byl jednoznačný: vyhovím-li, bude místo vedoucího katedry na univerzitě v Lyonu jisté. Připouštím, cítil jsem se poněkud poctěn, a mimo to: jak jsem mohl státu své služby odepřít? Dopis zněl spíš jako úkol a stát tehdy vypadal, jako by skutečně potřeboval pomoci, Čtvrtá republika se klátila, každých pár měsíců se měnila vláda, v parlamentu byli komunisté nejsilnější stranou. Nezbyvalo mi nic jiného než se v únoru 1957 rozloučit se Sorbonnou a Claudinou a nastoupit na loď do Alžíru.

Po osmadvaceti letech jsem měl znovu spatřit to bílé město. Matné vzpomínky, vybledlé fotografie, mne dostihly, jak jako šestiletý chlapec stojím vedle svých rodičů u zábradlí zadní paluby, jak se gigantický kamenolom z bílých domů pořád zmenšuje. Teď jsem stál na přední palubě a stejný obraz se zvětšoval, až nakonec vyplnil celý můj výhled. Město neztratilo nic na své velkoleposti. Z lodi jsem měl výhled na přístav s doky, jeřáby a nákladní lodě, nad tím se táhl přes římské oblouky bulvár, mohutné koloniální fasády, vysoké arkády, na to navazující do sebe zaklíněné domečky Kasby, zmatek z uliček a schodů, za tím bujela sídliště, vilové a chatové čtvrti až přes kopec, bezhlavé vyobrazení, organicky vyrostlé, jež spolkló epochy a kultury. Byl jsem dojatý, ale také na pozoru.

Na molu mě čekali dva vojáci. Odvezli mě na velitelství, kde jsem v příštích měsících měl bydlet a pracovat: vila s udržovanou předzahrádkou, trpasličími palmami, mangrovky, obehnané vysokou zdí, chráněnou ostnatým drátem. Celá část ulice byla nejpřísněji střežena výsadkáři v bojových uniformách. Nedbale nosili samopaly ve výši hýždí. Očividně se cítili ve svém živlu. Co jsem čekal? Univerzitní knihovnu, sbírku rukopisů? Musel jsem si přiznat, že se do budoucna budu pohybovat v neproniknutelných vojenských kruzích.

Zavedli mě do kanceláře. Na stěně visela trikolóra, od svého stolu vstal dohněda opálený důstojník a s nataženou rukou vykročil směrem ke mně. Kapitán Sassini. Musel být v mém věku. Přátelství,

Daniel Goetsch (nar. 1968 v Curychu) vystudoval práva na univerzitách v Curychu a Toulouse. Je členem Švýcarského svazu spisovatelů a spisovatelů a žije v Berlíně. Píše rozhlasové a divadelní hry, vydal romány *Aspartam* (1999), *X* (2004), *Výroční cena kantonu Curych* a *Ben Kader* (2006). V tom vypráví příběh mladého muže – Dana Kadera –, jehož život se během několika týdnů zhroutí, když je konfrontován s tajemstvím z otcova života, o němž podvědomě věděl, ale snažil se ho potlačit. *Alžírčan Ben Kader žije od svých čtyř let ve Francii. Stal se orientalistou, později spolupracoval s francouzskou tajnou službou v Alžírsku během alžírské revoluce v roce 1957. Svým pozorováním reflektuje vznik islámského terorismu jako důsledek nelidského zacházení Francie se svou kolonií. Zkušenost ho natolik změnila, že doma už pak není schopen navázat blízký vztah s rodinou.*

–pen–

Like

0

s nímž mě pozdravil, mi připadalo tak umělé jako jeho obličej a účes na ježka. Nabídl mi židli, posadil se, položil obě předloktí na stůl a hlavu nahnul na stranu. Ovládal své tělo, každé z jeho svalových vláken se ho zdálo poslouchat. Teprve když mi začal vysvětlovat můj úkol, ubíhal jeho pohled neklidně po spisech, které ležely před ním. Žvanil něco o kultuře, mentalitě, psychologii. Očividně mu nebyla moje úloha zcela jasná, zůstaly mu určité pochybnosti. Řekl, že jsem přidělen ke zvláštní jednotce. Zeptal jsem se, co bych přesně měl dělat. Místo odpovědi postavil spis kolmo k okraji stolu. Doufal asi, že na to přijdu sám. V principu to bylo jednoduché, neměly být žádné otázky, jen nařízení, podle kterých je nutné se řídit. Vstoupil jsem do zrcadlově obráceného světa. Zatímco pro mě jako vědce byly otázky nezbytné, kapitán Sassini byl zvyklý zastavit otázky na jazyku, trochu je přežvýkat a zase spolknout. Byl veskrze vojákem.

To byl alespoň můj první dojem. Jak se později ukázalo, Sassiniho jsem podcenil. Měl své přesvědčení, za které také mimo službu bojoval. Byl jedním z prvních důstojníků, kteří se v roce 1961 přidali k revolučním generálům, prý byl při zakládání OAS a podílel se na atentátech na Araby a smířlivé Evropany, nakonec byl odsouzen k smrti a unikl přes Španělsko do USA, kde během války ve Vietnamu inspiroval americké generály k operaci Fénix. Sassini, voják, vědomý si svých povinností, se prý změnil v zuřivého vůdce samostatně působících ozbrojenců. Ale pravděpodobně to nebyla žádná proměna, nýbrž přirozený vývoj: po otupělém životě červa následuje zakuklení a nakonec se vyvíjíne celistvé stvoření, v tomto případě voják, který sám od sebe mašuruje tam, kde se zabíjí. Každopádně mi Sassini při našem prvním setkání připadal mnohem méně hrozivý než později při pohledu zpět.

A co ve mně měl? Ptal jsem se sám sebe. Falešného spřízněnce? Nutné zlo? Nebo jen vyumělkovanou tvář příšery, které on dělal čestný obličej? Choval se ke mně korektně, s dávkou kamarádství, i když jsem byl civil. Dával mi své cigarety a tvrdil, že bych na kapitána neměl zapomínat. Hned první den mě provedl různými místnostmi velitelství. Vila musela před svou rekvizicí poskytovat domov zbohatlé rodině, o tom svědčil severoitalský stavební styl z třicátých let, k tomu několik maurských ozdůbek, sloupky a oblouky. Zatímco jsem běhal za Sassinim, přepadla mě dobrodružná představa, že jsme mohli na gymnáziu sedět vedle sebe. Mohli jsme se smát stejným hloupostem, mohli jsme přečíst stejné knihy, mohli jsme si projít stejnými zostuzeními. Nakonec by jeden druhého následoval na své životní cestě. Šli bychom v jeho, nebo v mém směru? Ve většině kancelářích se konal obvyklý výslech, pořád stejný obraz: poručík sedí za stolem, kouří, sem tam si udělá nějakou poznámku, před ním magnetofon, jakož i popelník, naproti němu Arab, který znepokojeně pošilhává po zápiscích a snaží se špatnou francouzštinou a vzdušnými gesty ospravedlnit, v pozadí voják, který znuděně upravuje lemování leopardí uniformy. Sassini vypadal, že mi chtěl ukázat, že se zde odehrávají spravedlivé věci. A opravdu se většina případů řešila tak, jak od vyšetřování očekáváme, drobná policejní práce, dotazy, z nichž se člověk zpotí, bezcenné protokoly pro regál se spisy. Jinak se ale postupovalo u závažných případů. Odmítl-li zatčený vypovídat, poukazovalo to na to, že byl ve spojení s nepřítelem. Nepřítelem byla Fronta osvobození. V tajném dopise nařídila svým lidem, aby alespoň tři dny mlčeli. Za tři dny si mohl nepřítel najít jinou skrýš, nový sklad zbraní, mohl napláňovat nové útoky. Tři dny mlčení znamenaly vítězství pro nepřítele. Když tedy někdo mlčel, byl umístěn v podzemí, do takzvané pykací místnosti s holými sklepními stěnami, žárovkou na stropě a cementovou podlahou, svažující se do středu, kde byl kanálek. Když jsem do té místnosti poprvé vkročil, měl jsem dojem, že něco cítím, i když jsem nemohl vědět, jak něco takového voní, a také se podlaha a stěny stříkaly mýdlovou vodou. Sassini se na mne otočil a tvrdil, že ani on to nemá rád, ale že nemají jinou volbu.

Nevím, kolika těmto takzvaným přísným výslechům jsem přisedal. Konaly se denně. Když jsem měl štěstí, seděl jsem v jedné z kanceláří v přízemí a překládal, co nějaký arabský kupec, který měl tu smůlu, že bydlel v Kasbě, povídal. Nejčastěji jsem musel dolů, často pozdě večer. Chodby byly začazené, v bednách se hromadily prázdné láhve od piva, přes kovové dveře byly slyšet nadávky, rány a výkřiky. Pracovali ve dvou, bretonský poručík a skoro dvacetiletý voják, bojovou uniformu měl až k pupíku rozevřenou, rukávy vyhrnuté, a na cementové podlaze se svíjel polonahý Arab. Všechno jsem viděl. Viděl jsem jeho napučený obličej, namodralé rty, stopy po ohni na levém uchu. Viděl jsem, že se pomočil a nadělal si do kalhot. Viděl jsem, jak se v něm něco stáhlo, zmenšilo, scvrklo. A teď jsem mu měl arabsky vysvětlit, že se jeho ženě a dětem daří dobře, že ho touží vidět, že nemohou pochopit, proč kryje ty zbabělé teroristy. Měl jsem ho ubezpečit, že jsme všichni bratři a že chceme spolu žít v míru. Měl jsem chválit velikost Alláha a citovat několik súr, které odsuzují zabíjení člověka. Měl jsem s ním mluvit jako člověk s člověkem, zatímco poručík připravoval dráty a svorky. Bylo to nesnesitelně nesmyslné a trvalo to až hluboko do noci.

Sassini se objevil teprve v konečné fázi. Nikdy sám nezasahoval, alespoň ne v mé přítomnosti. Opíral se o dveře a pozoroval téměř odmítavě, jak jeho podřízení zpracovávali Araba, který na to takzvané sezení byl připoutaný na dřevěném prkně a na levém uchu a na palci měl upevněné svorky. Poručík luskl dvěma prsty a voják, aniž vzhlédl, zapnul elektrický vypínač na generátoru, Arab se vzepjal v poutech, vydával ostré výkřiky, házel hlavou sem a tam, třásl všemi údy, vypadal, jako by chtěl vyskočit z kůže. Tiše, řekl příležitostně Sassini, uklidněte se, chlapi. To mu dodávalo dojem spravedlivé instance. Dokonce i já jsem byl v těchto momentech vděčný za jeho přítomnost. Sice se pochechtával, když jsem si držel kapesník před nosem a zacpával jsem si uši, ale zdálo se, že mou práci respektuje. Hned jak jsem byl na řadě, odlétl jeho pohled od týraného, který zmatený visel na mých rtech a jistě se ptal sám sebe, jak se to stalo, že tady, uprostřed pekla, zazněla jeho řeč. Sassini mi v ničem nebránil, nikdy se nezapojoval, dal mi pocit, že mám jeho plnou důvěru. Když jsme ve tři ráno vyčerpaní opouštěli sklep, položil mi občas ruku na rameno.

Brzy mi svitlo, proč vybrali mne. Jako tlumočníka mohli zaměstnat kohokoli, byl tu dostatek Arabů, kteří mluvili oběma jazyky, nebo mohli použít několik Evropanů, kteří by za chleba vykonali každou špinavou práci. Ani mé znalosti v oboru, vědomosti o arabské kultuře, mé cenné vědění, jež jsem nabyl ve vsí nevinosti, nebylo tolik žádáno. Parašutisté měli dostatečné instrukce, znali symbolickou sílu určitého jednání, věděli, že se Arabové bojí psů, protože je považují za nečisté, věděli, že pro Araby je homosexualita tabu, že zostuzená žena otřásá sociálními vazbami, věděli toto i mnoho dalšího a uměli to efektivně využít, na to nepotřebovali žádného orientalistu. Potřebovali někoho, kdo vzbuzoval důvěru, kdo po mučení vnesl do záležitosti rozum, někoho, kdo s Araby mluví jako jeden z nich, kdo si osvojil jejich identitu, potřebovali, aby byl Arab znejistěn tak, že už neví, kdo je přítel, kdo nepřítel, kdo on sám. Zatímco vojáci ničili jeho tělo a jeho myšlení, já jsem ničil jeho identitu.

Z knihy **Ben Kader** (Bilgerverlag, Curych 2006) přeložila Petra Nichtburgerová. Redakčně kráceno a upraveno.

Informace o síti evropských literárních domů: www.halma-network.eu.